

N:o 4.

Af grefve **Wachtmeister, Hugo**, *angående skrifvelse till Konungen i fråga om statsbidrag för folkskoleändamål till kommuner, som äro synnerligen betungade af beskattning för skolväsendet.*

Efter en, om än så flyktig, granskning af de statistiska uppgifterna beträffande kommunernas finanser framställer sig osökt den frågan, huruvida ej den kommunala skattebördan och dess ojämna fördelning kanske mer än något annat verkar hämmande på vår landsbygds utveckling.

Jämsides med allmänna klagomål öfver befolkningens aftagande på landsbygden, öfver tillströmningen till städerna och öfver emigrationen, tolereras förhållanden, som snart sagdt omöjliggöra, att personer med aldrig så liten förmögenhet eller företagsamhetslust inflytta till kanske största delen af landskommunerna.

Under gångna tider förekom ej sällan en sådan inflyttning, föranledd af önskan att lefva billigt. Numera är något dylikt — om man frånser de städerna närmast omgifvande kommunerna — ytterligt sällsynt. Ty i de flesta landskommuner är beskattningen mångfaldigt högre än i städerna, utan att deras invånare komma i åtnjutande af tillnärmelsevis samma fördelar och bekvämligheter som städernas.

Ja, i de mera aflägsna socknarna, och öfverallt, där ingen nämnvärd industri eller beskattningsbar inkomst äro till finnandes, äro de kommunala utskylderna så uppdrifna, att det där är nära omöjligt för kapitalet och den mindre industrien att slå rot, då de redan från början krävas af beskattningen.

Utvecklingsmöjligheten för sådana kommuner — och de äro blott alltför talrika — är sålunda så godt som ingen.

Med växande fordringar på skolhusbyggnader, fattigvårdsväsendets

ordnande m. m. ökas skatterna utan ökning af skatteföremålen. Är ifrån år försiggår utflyttning af de lifskraftigaste elementen, utan att någon som helst motsvarande inflyttning äger rum.

Invånarne därstädes måste med skäl fråga sig, hvarför de, med exempelvis en utdebitering af 2 kr. pr fyrk, blott skola kunna ge half undervisning i otidsenliga lokaler åt sina barn och otillräckligt understöd åt sina fattiga, under det grannsocknens bebyggare kanske för 50 öre pr fyrk meddela full undervisning åt barnen och hafva sin fattigvård tillfredsställande ordnad. De äro dock medborgare i samma land!

En utjämning af den tyngande kommunala utskyldsbördan synes mig vara en oundgänglig akt af rättvisa, förutan hvilken en uppblomstring af de rena landskommunerna ej kan tänkas.

Af skatterna till kyrkan, fattigvårdsväsendet och skolväsendet synas de till kyrkan för närvarande vara jämnast fördelade, under det att fattigvårdsbördan tynger i högsta grad ojämnt i olika landsdelar. De svårigheter, som ställa sig hindrande för en jämkning af denna senare börda, äro emellertid så stora och ingripande, att först efter omfattande och ingående utredningar den rätta vägen för sådan jämkning torde kunna skönjas.

Hvad åter kostnaderna för folkskoleväsendet beträffar, finnas samma svårigheter icke i nämnvärd grad för handen.

Och bör det härvidlag så mycket mera vara statens skyldighet att gripa in, som skolundervisningen måste anses vara ett statsintresse, om än delvis anförtrodt åt kommunernas omvårdnad.

Det svenska folkskoleväsendet nämnes bland de främsta i världen, och i denna mening styrkas de turister, hvilka besöka våra mönsteranstalter i de större städerna.

Måne samma uppfattning skulle göra sig gällande, om de besökte flertalet skolor i de fattigare landsdelarna, eller om de visste, att endast 49 % af Sveriges skolor meddela det föreskrifna kunskapsmättet, d. v. s. att i 51 % af samtliga skolor s. k. halftidsläsning förekommer; eller i 83 % af Jönköpings läns skolor, i 87 % af Älfsborgs läns, i 88 % af Värmlands och 91 % af Krnonobergs läns, allt enligt uppgifter i pressen.

Man må hafva hvilken uppfattning som helst om denna halftidsläsning* — i de nordligaste delarna af landet är den ju nödvändig — man måste dock fråga sig, om det ligger rättvisa däri, att under något så när likartade naturförhållanden svenska barn, socialt och ekonomiskt jämställda, skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas

* Till halftidsläsning hänför jag systemet med flyttande skolor.

inom olika kommuner. Man bör i alla händelser kunna uppställa den fordran, att kommuner, i hvilka endast half undervisning meddelas, ej skola vara hårdare ekonomiskt betungade än de öfriga. Detta är dock ofta, för att icke säga i regel, fallet.

För att bestyrka, att förhållandena äro fullt ut så mörka, som jag antydt, tager jag mig friheten anföra det utdrag ur en statistik för 1904 samt omdöme däröfver, som förliden Riksdag i Första Kammaren meddelades af statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Statsrådet yttrade:

»Inom folkskoledistriktet på landsbygden växlar utdebiteringen pr fyrk för folkskoleväsendet mellan 0 öre och 106 öre. Den utgjorde 0 öre i 13 skoldistrikt, 1—5 öre i 18, 6—10 öre uti 103, 11—15 öre uti 276, 16—20 öre uti 457, 21—25 öre uti 441, 26—30 öre uti 390, 31—40 uti 347, 41—50 uti 126, 51—60 uti 61, 61—70 uti 19, 71—80 uti 7, 81—90 uti 4, 91—100 i 2 samt 101—106 öre i 3 skoldistrikt. — Inom ett och samma län förekommo de allra största växlingar. Således utdebiterades inom Stockholms län 0 öre i Malsta kommun men 58 öre i Möja; inom Uppsala län 2 öre i Vaksala och Skoklosters skoldistrikt men 62 öre i Arnö o. s. v. Jag kunde fortsätta med en hel lista. Inom några län finnes det en mängd församlingar med synnerligen hög utdebitering pr fyrk för folkskoleväsendet. Så framför allt inom Gottlands län, där i 19 församlingar utdebiteringen pr fyrk öfversteg 50 öre och i en församling uppgick ända till 102 öre.

Äfven i fråga om städerna förekom en liknande växling, fastän icke på långt när så stark. Bara ett exempel! Medan i Norrtälje utdebiteringen pr bevillningskrona utgjorde 95 öre, var den i de små städerna Öregrund och Östhammar 3 kronor.

Skulle ur dessa statistiska siffror någon allmän regel kunna dragas, så skulle den snarast blifva den, att ju fattigare och mindre bärkraftig en kommun är, dess större utdebitering måste den för sitt folkskoleväsen vidkännas.

Jag undrar, om någon, i betraktande af denna ytterst stora ojämnhet, kan undgå den tanken, att här förefinnes ett missförhållande, som en framsynt skolpolitik måste söka att mildra» — — —

Så långt dåvarande statsrådet Berg.

För att ytterligare belysa missförhållandet har jag i bifogade tabeller efter den officiella statistiken för år 1903 *approximativt* beräknat utdebiteringen pr fyrk för enbart skoländamål i *medeltal för hvarje län* samt med stöd af primäruppgifter meddelat utdebiteringen för nästkommande

år i *hvarje kommun inom ett helt län* — Blekinge samt inom *ett helt härad* — godtyckligt valdt — Marks härad i Älfsborgs län, hvarvid jag anmärkt, huruvida halftidsläsning förekommer.

Af dessa siffror framgår, att utdebiteringen för folkskoleväsendet, äfven vid jämförelse de olika länen emellan, företer anmärkningsvärdt stora skiljaktigheter, i det exempelvis inom Gottland densamma utgör c:a 80 öre pr fyrk emot 22 öre inom Uppsala län.

Äfven vid denna jämförelse framgår det förhållande, att de af naturen minst gynnade och mindre godt ekonomiskt situerade länen ha att uppvisa de högsta skatterna, och där så ej ögonskenligt är fallet, beror detta därpå, att i förevarande län nästan uteslutande halftidsläsning förekommer (exempelvis i Kronobergs län).

Vid jämförelse kommunerna emellan blir skattebördans ojämna fördelning än mera iögonenfallande, för att ej säga orättfärdig. Inom det lilla Blekinge förekomma ytterligheterna af 23 öres utdebitering i en socken — Nättraby, där skolundervisningen är reglementsenligt ordnad, emot 70 öre i en annan — Backaryd, där endast halftidsläsning förekommer. I Marks härad å ena sidan Berghem och Frisla med resp. 8 och 17 öre, å andra Karl Gustaf med 112 öre.

I sammanhang härmed bör ytterligare betonas, att i regel de af utgifter för skolväsendet mest betungade kommunerna jämväl äro af fattigvårdskostnaden mest tryckta. För att fasthålla vid ofvanstående exempel, hade Nättraby år 1903 en totalutdebitering af 70 öre, Backaryd af 130 öre samt Frisla af 32 öre och Karl Gustaf af 284 öre (= 28,40 pr bevillningskrona).

Kan det väcka undran, om de, som äga något, flytta ifrån ett samhälle, där de förutom bevilling och inkomstskatt samt andra skatter få erlægga mer än en fjärdedel af sin inkomst till kommunalutskylder? Är en inflyttning dit ens tänkbar?

Kunna gentemot de siffror, som ofvan nämnts, några af de betänkligheter, som anförts emot statens alltför direkta ingripande i kommunernas ekonomiska själfstyrelse, stå kvar?

Väl är det sant, att vissa skäl tala för att kommunerna böra vara ekonomiskt intresserade äfven i skolverksamheten, men ett sådant intresse uteslutes icke däraf att staten lämnar väl afvägda bidrag till de kommuner, som äro mest betungade. Och gentemot en eventuell — utöfver den af behovet strängt påkallade — frikostighet i fråga om skolväsendet finnes ju ett godt korrektiv i skolinspektionen.

Att fattigvårdsväsendet saknar dylik inspektion försvårar ju i hög grad utjämningsmöjligheterna inom detta beskattningsområde.

Skatterna till staten drabba ju äfven landskommunerna, men de göra det jämnt, och de träffa äfven kapitalet och inkomsten af arbete, hvilka skatteobjekt i regel ej äro i högre grad till finnandes i de för lättnadens ernående åsyftade kommunerna. Häraf framgår ju klart, att skattebördan i någon mån förflyttas till dem, som lättare kunna bära henne, och till de samhällen, som genom den arbetskraft de importera från ifrågavarande landsbygd draga nytta af den skolundervisning, som där meddelas.

Af hänsyn till allmän rättvisa, af intresse att förbättra lefnadsvillkoren i stora områden af vår landsbygd och därigenom därstädes göra den svenska jorden mera eftersträfvansvärd samt af omsorg om skolväsendets utveckling är det sålunda jag anser, att Riksdagen bör, i afvaktan på möjligheten att genomföra effektivare utjämningsreformer, med direkta statsbidrag utöfver de nu proportionsvis lika till alla kommuner utgående, understödja de kommuner, som äro däraf mest i behof. Dylika bidrag kunna ju naturligtvis utgå efter många beräkningsgrunder.

Mig skulle det synas ändamålsenligast, om en viss maximisiffra fastställdes, ungefärligen motsvarande den för rikets hela landsbygd gemensamma medelutdebiteringen, och att statsbidrag utginge med hälften af det öfver denna siffra öfverskjutande beloppet till de kommuner, som därtill kunde komma i fråga.

Därom vill jag emellertid ej nu göra framställning, utan anhåller med stöd af hvad jag ofvan anfört,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning, efter hvilka beräkningsgrunder och i hvilken omfattning direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må, utöfver de nu utgående, till kommuner, hvilka äro af kostnaderna för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, meddelas, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm 18 januari 1907.

Hugo Wachtmeister.

Bilaga.

Approximativ beräkning af medelutdebiteringen för enbart skoländamål i samtliga län 1903		Utdebitering pr fyrk för enbart skoländamål i Blekinge läns landskommuner 1907			Utdebitering pr bevillningskrona för enbart skoländamål i Blekinge läns städer 1907		
Län	Utdebitering pr fyrk öre	Kommun	Utdebitering pr fyrk öre	Anm.	Stad	Utdebitering öre	Anm.
Stockholms	29	Kristianopel	29	Halftidsläs.	Karlskrona stads-	1.31	(= 13.1 pr fyrk)
Uppsala	22	Torhamn	30	D:o	» amiralitets-	1.39	
Södermanlands	28	Sturkö	32	D:o	Ronneby	1.15	
Östergötlands	25	Tjurkö		D:o	Karlshamn (1906)	80	(= 8 pr fyrk)
Jönköpings	35	Ramdala	45	D:o	Sölvesborg	1.15	
Kronobergs	31	Jämjö	57	D:o			
Kalmar	27	Lösen	30				
Gottlands	50	Augerum	47				
Blekinge	36	Rödeby	44	Halftidsläs.	Utdebitering pr fyrk enbart för skoländamål i Marks härad, Älfsborgs län, 1907		
Kristianstads	42	Fridlefstad	43	D:o			
Malmöhus	25	Sillhöfda	27 ^{1/2}	D:o			
Hallands	39	Nettraby	23				
Göteborgs o. Bohus	40	Hasslö	61	Halftidsläs.			
Älfsborgs	28	Aspö	44		Seglora	13	Halftidsläsning i alla kommuner.
Skaraborgs	28	Listerby	40		Frisla	17	
Värmlands	28	Förkärla	40		Kinnarumma	14	
Örebro	32	Hjortsberga	33		Skepphult	90	
Västmanlands	38	Edestad	34	Halftidsläs.	Örby	18	
Kopparbergs	30	Tving	30		Kinna	*)	
Gäfileborgs	25	Eringsboda	25	Halftidsläs.	Torestorp	70	
Västernorrlands	33	Ronneby lands-	38 ^{1/2}		Öxabäck	*)	
Jämtlands	36	Backaryd	70	Halftidsläs.	Ellekulla	60	
Västerbottens	30	Br. Hoby	26		Kungsäter	30	
Norrbottnens	32	Öljehult	70	Halftidsläs.	Gunnarsjö	60	
		Hällaryd	34	D:o	Grimmared	67	
Medeltal för riket... c:a 30		Äryd	34	D:o	Karl Gustaf	112	
		Asarum	36		Istorp	35	
		Ringamåla	31	Halftidsläs.	Öxnekulla	20	
		Mörnum	34		Horred	15	
		Elleholm	68		Sätilla	30	
		Jämshög	37		Hyssna	20	
		Kyrkhult	46	Halftidsläs.	Berghem	8	
		Gammalstorp	48.1	D:o	Höjom	25	
		Ysane	27		Surteby	20	
		Mjällby	42	Halftidsläs.	Kattunga		
		Sölvesborgs lands-	25		Fotskäl	15	
					Tostared	50	

*) Upplysningar ej erhållits.